زیندانەکانی قەڵای سەربازی نزارکە و ئاکرێ و سەربازگەی سەلامییە.. عەلی مەحمود محەمەد

قەڵای نزارکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەندی شاری دهۆکە، لە نزیك گوندی بەڕەشکەڤە، لەناو سنوری گوندی نزارکەیە، لە گەلی بەسەرێ و بەرزاییەکانی ئەردە کەلهێ یە.
لە کۆتایی ساڵی 1976 دەست بە دروستکردنی ئەم تەلارە زەبلاحە کۆنکریتییە کراوە، لەسەر ڕەنگڕێژی تەلارسازی سۆڤیەتی، لە ماوەی 5 ساڵ تەواو کراوە، هەموو قەڵاکان عێراق یەك رووبەر و ئەندازیارییە 15000 مەتری چوار گۆشەیە و لە چوار لاوە چەکی دژە فڕۆکە پاراستونی.
قەڵای نزارکە یەکێکە لە 2 قەڵاکەی بادینان، لە پاڵ قەڵای سەربازی ئاکرێ، هەروەها چەند قەڵایەکی دیکە بە دیزاینێکی زۆر بچووکتر هەن کەلها دەڤەرا بەرسڤێ و شێخان و زاخۆ.
لە ڕێکەوتی 28-8-1988 ەوە، سێ ڕۆژ دوای دەستپێکردنی ئەنفالی بادینان، ئەنفالکراوانی بادینانیان هێناوەتە زیندانی سەربازگەی قەڵای نزارکە، ئەم قەڵایە تا نزیك مانگی دەی هەمان ساڵ بەردەوام ئەنفالکراوانی تێدا بووە، چونکە لە لێبوردنە گشتییەکەی 6-9-1988 یش بە دواوە لە جوگرافیای ئەنفالی بادینان ئەنفالکردن بەردەوام بووە، تەنانەت ئەوانەشی خۆیان داوە بە دەستەوە کار بە بڕیاری لێبوردن و ریکارە ڕاگەیەنراوەکان نەکراوە بەرامبەریان.

ئەنفالکراوانی بادینان ژمارەیان چەند بووە

بەهۆی دەستکەوتنی بەڵگەنامەیەکەوە، هەموو ئاماری ئەنفالکراوانی بادینان لە پرۆسەی ئەنفالی هەشتدا ئاشکرا دەبن، بەپێی ڕاپۆرتی ژمارە 28/8 لە ڕێکەوتی 3-9-1988ی فەیلەقی پێنج کە لیوا روکن یونس محەممەد زەرب فەرماندەی فەیلەق واژۆیکردووە، لە پرۆسەی ئەنفالی هەشتدا کۆی گشتی 14473 کەس دەستگیرکران، لەو ژمارەیە 2252 یان پیاو بوونە، 3303 کەسیان ژن بوونە، 7847 کەسیشیان منداڵ بوونە، هەروەها 211 کەس خۆیان داوە بە دەستەوە، 482 کەسی دیکەش لەوانەی بە موستەلەحی ئەوان “تێکدەر” ناویانیان بردووە دەستگیرکراون، بەشی زۆری ئەمانە بە قەڵای نزارکەدا تێپەڕیوون جگە لەوانەی زیندانی سەربازگەی قەڵای ئاکرێ بوونە. زیندانیان لەم

زیندانە لە ڕۆژەکەوە تا دوو هەفتە بە بەشێك لە پیرەکان زیاتریش ماونەتەوە.

ئەنفالکراوان لە کوێوە هێنران؟

خەڵکە دەستگیرکراوەکەی قۆناغی ئەنفالی هەشت، کە پانتایی جوگرافیایەکەی زیاتر لە 10 کیلۆمەتری چوارگۆشە بووە، لە کۆمەڵێك جێگاوە گواستراونەتەوە بۆ هەردوو قەڵای سەربازی نزارکە لە شاری دهۆك و قەڵای سەربازی لە قەزای ئاکرێ.
یەکەم قۆناغی زیندانیکردنی هەندێکیان کۆمەڵگای دێرەلوك بووە، هەندێکی دی سەری ژێرێ و کوانێ و قوتابخانەیەك لە هاوینە هەواری سەرسەنگ، لە قەزای ئامێدیش ناوەندی پۆلیس و سەربازگەی شارەکە و بارەگای یەکێتی مامۆستایان جێگای کۆکردنەوەی ئەنفالکراوان بوونە، لە قەزای زاخۆ کۆمەڵگای بەرسفێ و هەزاراو وە قەڵا سەربازییەکەی مانگێش.
لە ناحیەی مانگێش هەندێك لە ئەنفالکراوان بردراون بۆ شوێنی ئاژەڵان، بەڕێوەبەری ناحیەی مانگێشی ئەوکات کە پیاوێکی کریستان بووە، پاڕاوەتەوە لە ئەفسەری بەرپرسی سەربازی نەیان کوژن، ڕۆژی دواتر بردراون بۆ تەلاری ناحیەی مانگێش، ژن و منداڵی کەمتر لە 15 ساڵ بە پاس، پیاوەکانیش بە ئۆتۆمبێلی سەربازی بردراون بۆ زیندانی سەربازگەی قەڵای نزارکە. بەشێك لە ئەنفالکراوانی زیندانیکراو لە ناحیەی مانگێش، سێ ڕۆژ لە ناحیەی مانگێش ماونەتەوە، ئەو ماوەیە خواردنیان نەداوە پێیان، هاووڵاتیانی ناحیەی مانگێش خواردنیان بۆ بردوون. هەندێکی دی لە زیندانیان وەك دەگێڕنەوە، سەرەتا بردراونەتە ناو قوتابخانە لە ناحیەی مانگێش، ڕۆژی دواتر بردراون بۆ زیندانی قەڵای نزارکە، لە قوتابخانەی مانگێش پیاو لە ژورەوە دەرگایان لێ دخراوە، منداڵ و ژنانیش لە گۆڕەپانەکەی کۆکراونەتەوە. بەشێکیش سەرەتا لە نافشکێ کۆکراونەتەوە، لەوێوە گواستراونەتەوە بۆ مانگێش، دواتر بۆ بەڕێوەبەرایەتی ناحیەی مانگێش، ئەوجا بۆ سەربازگەی قەڵای نزارکە.
مریەم کەریم مەرعان سیتەیی ڕێکانی هاووڵاتی گوندی سیتە دەڵێت دوو گیان بووم بە زیل بردراین بۆ ئۆردوگای دێرەلوك، کە گەیشتین هەزاران کەس لە دێرەلوك بە زیندانی کۆکرابوونەوە، ژن و پیاویان لەوێ لە یەکتر جیا کردەوە، دوو ڕۆژ لە ئۆردوگای دێرەلوك ماینەوە.
ئوسمانی باوك منداڵەکانم بۆ ماوەیەك لەوێ بینی، ئەفسەرەکە ڕێگەیانی داوە بە بینینی، ئەو وتبووی بە شەق و پەستان ئێمەیان کردە ناو زیلەکە کە هێنامانیان بۆ ئێرە. دواتر لە ئۆردوگای

دەرلوکەوە هەنامانیان بە سەربازگەی قەڵای نزارکە بە ئەتەمەبیلی زیلی سەربازی.
هەروەها بەشێك لە خەڵكە ئەنفالكراوەكان بە ئەتەمەبیلی سەربازی بردراون بۆ قەڵای سەربازی قدش، لە كەمانەوە بە سەیارەی سەربازی بردراون بۆ قەڵای قدش، لەوێ لێكۆڵینەوەیان لە گەڵ كراوەو ئەشكەنجەی پیاوەكان دراوە. بەشێكی دی براونەتە گوندی فرشا؟؟ لەوێ ژن و منداڵ جیاكراونەتەوە، بە جادەی سەرەكی كانا وە بەرەو كراون، بەدوای یەكا بەسەر شەقامەكەیا ، پیاوەكان كراونەتە ناو زیلەوە، ژن و منداڵیش بە جیا بۆ قەڵای قدش ؟، دوای كاتژمێرێك مانەوە ئەوجا بردراون بۆ زیندانی سەربازگەی قەڵای نزاركە.
دوای دەرچوونی لێبوردنە گشتییەكەش لە ئەنفالی هەشت خەڵك دەستگیر كراون، ئەوانەی كە خۆیان تەسلیم كردووە، بە ئەتەمەبیلی سەربازی برداون بۆ قەڵای قدیش، دواتر گواستراونەتەوە بۆ زیندانی قەلای سەربازی نزاركە.
هەرچەندە میدل ئیست ۆچ وا رادەگەیەنێت "بە گوێرەی قسەی ئەفسەرە مەیدانییەكانی ئەوسا لە بادینان، كەوا فەرمانیان پێگەیشتبوو چیتر بەندییەكانیان نەكوژن" وەلێ دوای لێبوردنە گشتییەكە لە كوشتنی پیاوانی گەنجی ئەنفالی بادینان بەردەوام بوونە.
كەتان تاهیر زەوەیی هاووەتی گوندە زەوا شێخ پیرامیسی نزیك بامەڕنی دەڵێت"دوای لێبوردنە گشتییەكە كە گرتمانیان جاش و جەیش بردمانیان بۆ كۆمەڵگای قەدش، جنەویان پێمان دا، چیمان پێ بوو لێمانیان سەند، ئەو ماوەیە خواردنیان پێمان نەدا، دوایی بە ئیقای عەسكەری بردمانیان بۆ زیندانی قەلای نزاركە.
گروپێكیش دوای لێبوردنە گشتییەكە خۆیان تەسلیم كردەتەوە، بردراون بۆ ئەنشكا دواتر راستەوخۆ بۆ سەربازگەی قەڵای نزاركە.
بەشێكیش لە ئەنفالكراوان بردراون بۆ قەڵای سەربازی ئاكرێ، كە لەسەر تەرزی قەڵای نزاركە دروست كراوە، لە قەبارەرەو شێوەدا وەك ئەوە، راستەوخۆ لەوێشەوە بردراون بۆ ئۆردوگای زۆرە ملێی جەژنیكان، نایف رەشو لەم بارەوە دەڵێت " روزا 5/9 ئەم نەچاربووین زاروك و خێزانیت خۆ مە تەسلیم كرن ،و ئەم هاتین دابین چیایێ گارەیی نەزیك 10هەزار كەس لناف چیایێ گارەیی ئاسێ مابۆن ئەم ژی وەك هەزاران كەسین دی هاتن گرتن.
ئەم ڤەگوهاستین بۆ قەلعا ئاكرێ و پاشی بۆ بارگەیی جیش شعبی، سوپاس بۆ جەماوەرێ ئاكری بومە خوارن ئینا ئەو جەند روژ بوو مە خوارنەك دورست نەخوار بوو ئەم سیاری سەیارێت ئیفایێن سەربازی كرین، من ج ژ خێزان و زاروكێت خۆ نەد زانی ئەم برین بۆ ناحیا كەلەكێ تومارکرین ئەم برین بەحركە و مە ل و ێدەرێ خێزان و

زاروکین خۆ ل جەژنیکان دیتن، ” ” ل دوو میحوەرا شەر بوو هەر ژ ئەتروش هەتا زاخو ئەو کەسەن د گرتن د برنە قەلعا نزارکێ ئانکو قەلعا هنگافتنێ و ژ ئەتروش هەتا خواکورك وسوران ئەوێن د هاتنە گرتن و ڤەدگوهاستن بۆ قەلعا ئاکری”. قەلای سەربازی ئاکرێ ” 95 کیلۆمەتر لە شاری مووسڵەوە دوورە و ١٢٠ کیلۆمەتر دەکەوێتە باشووری ڕۆژهەڵاتی شاری دهۆکەوە، لە نێوان سێ چیادایە”.
ئەم دوو قەڵایە کە ئەنفالکراوانی بادینانیان بۆیان گواسترێتەوە، هەر یەکەیان لە ژێر سەرپەرشتی بەڕێوەبەرایەتییەکی ئەمنی شارێکدا بوونە، قەڵای سەربازی ئاکرێ بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی شاری موسڵ سەرپەرشتی زیندانییەکان ناوی کردووە، قەڵای سەربازی نزارکێش لە دهۆك لە ژێر سەرپەرشتی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی دهۆك بووە.

جیاکردنەوە

لە سەربازگەی قەڵای نزارکێ وەك سەربازگەی تۆپزاوا ئەوانەی تازە دەگەیشتنە جێ، یەکسەر جیادەکرانەوە، پیاو و کوڕە گەنجەکان دەکرانە لایەکەوە، ژن و منداڵ و خەڵکی بەتەمەنیش لە لاکەی دیکەی گۆڕەپانی سەربازگەکە ڕادەگیران.
پیرۆ سندی دەگێڕێتەوە دەڵێت لە دهۆك مەبەستی زیندانی قەلای سەربازگەی نزارکێیە، بە قامچی بەرەو ڕوومان هاتن لەو کاتەی دەگەن، گەنج و پیریان جیا کردەوە.
کاتێك کە جیاکردنەوە تەواو دەبوو، بەندییەکانیان بە سەر هۆڵە گەورە پیس و بۆگەنەکاندا دابەش دەکرد، هۆڵی ڕەق و تەقی تەڕ بە میز و پیسایی زیندانییەکان پێشتر سواق درابوو، بە تایبەت ئەوانەی درەنگ دەگەیشتن.
لە سەربازگەی قەڵای نزارکێ پیاوەکان لە نهۆمی خوارەوە دەمانەوە، ژن و منداڵیش لە بەشی سەرەوە.
زۆربەی زیندانییەکان لە نهۆمی دووەمی قەڵاکەدا بەندکرابوون، چونکە پیاوە گەنجەکان وێڕای ئەوەی ژمارەیان کەمتر بوو، زووتریش ڕەوان دەکران بۆ مەرگ، نهۆمی سەرێ ئەوەندە پڕ و قەرەباڵغ بووە، زیندانیان یان بە چینچکەوە دانیشتوونە، یان لەبەر قەرەباڵغی و پیسی لە تاوا دەچوونە بەر هەیوانەکان.

لێکۆڵینەوە

لە زیندانی سەربازگەی قەلای نزارکێ لێکۆڵینەوەی ورد و جیاکردنەوەی بە دیقەت لە گەڵ ئەنفالکراوان وەك زیندانی سەربازگەی تۆبزاوا نەکراوە، کەمێ زانیارییەکیان لە پیاوەکان وەرگرتووە و ئەشیای

بەرباخەڵ و ناسنامەکانیان لێسەندوون، بەڵام پرسیار لە ژن و منداڵەکان نەکراوە،.
دام و دەزگای ئەمن کە سەرپەرشتی زیندانی قەلای نزارکەیان کردووە بەو پێیەی کە پەڕەشی هەڵگرتن و پاراستنی تۆماری بەڵگەنامەیی بوون، ئەو کورتە لەپرسینەوەیان بە ڤیدیۆ تۆمار کردووە کە لە گەڵ پیاوەکانیان کردووە.

ئەشکەنجە

ئەو پیاوانەی لە ناو ئۆتۆمۆبیلەکان کە گەیشتوونەتە زیندانی سەربازگەی قەڵای نزارکە، بە لێدان دایانیان گرتووەتە خوارەوە، هەندێکیان لە هۆش خۆیان چوونە، دوای سووکە لێکۆڵینەوەیەکی سەرەتایی، ئەوجا بە راکێشان بردراون بۆ نهۆمی خوارەوە، ئەوەندەیان لێیان داوە، تەنانەت هەندێکیان لە جێگا کەوتوونە.
پیاوەکان بە بەرچاوی ژن و خوشکەکانیانەوە لەو لایانەوە مات و مەلول و بێدەسەڵات بە کزی راوەستابوون، منداڵەکانیش دەگریان و هاواریان دەکرد بە بینینیان، قیژە و هاواریان بوو و بە لای باوکەکانیان ڕایاندەکرد، بەڵام بە سەندەو شەق و جنێو دەیانگێڕانەوە بۆ لای دایکیان. پیاوەکان بە دار و سەندە و کێبڵ فەلاقە دەکران و بەر شەق و مستەکۆڵە و زلەیان دەدان و سوکایەتیان پێ دەکردن، رێزیان لە کەرامەتیان ناگرت.
سکالاکەرانی دادگای بالای تاوانەکانی عێراقی وێنای چەند جۆرە ئەشکەنجەیەك بە دادگای بالای تاوانەکانی عێراقی دەگێڕنەوە، لەوانە ریشی زیندانییەکیان سوتاندووە تەنها لە بەر ئەوەی درێژ بووە، پێنج لە زیندانییە پیاوەکان بە دەست و چاو بەستراوەییەوە ئۆتۆمبێل بەسەر سکیانا ڕێیشتووە و کوشتویانیانە، بە بلۆك کێشاویانە بە سەری زیندانییا شەهیدیان کردووە، هەروەها بەستنەوەی زیندانیان بە ستوونی ناحەوشەی زیندانییەکەوە لەبەر گەرمای مانگی ئاب و سەرەتای سێپتەمبەر.
زیندانییەکان پەڵەی خوێنیان بە دیواری هۆڵەکانی خوارەوەی زیندانەکەوە بینیووە، کە شوێنی ئەشکەنجەدانی پیاوە گەنجەکان بووە. هاوکات لەسەر شێوەی دیزاینی جل و بەرگی گەنجەکان، جۆری دووربینی، درێژی ریش و زۆری پشدەن و درێژی تەزبێح و شوێنەواری کەتافەی سەر شان و لەپرسینەوە تا ئاستی فەلاقەو لێدانی زۆر بەرامبەر بە پیاوە گەنجەکان کراوە.
چەندین حالەتی ئەنجامدانی کۆمەڵکوژی لە زیندانی سەربازگەی قەڵای نزارکە لەسەر زاری زیندانیان و هەندێك شایەدحاڵ دەگێڕدرێتەوە،

وەك كۆمەڵكوژی 18 گەنجی گوندەكانی سپێندارەو سوارەی، وە سەلام زەوەیی رزگاربوویەكی ئەنفالە ئەو شاهیدی كۆمەڵكوژی 13 پیاوی ئەنفالكراوە، كە لەژێر ئەشكەنجەدا شەهیدبوون و لە تەنیشت قەڵاكە نێژراون. "هەموو ئەوانە بە دار و بەرد و بلۆك شەهیدكران، تاوەكو گیانیان دەرچوو ئەشكەنجەدران، خوێنی ئەوان بە دار و دیوارەوە بوو. من بینیم دوای ئەوە هەموویان بردن و نەیان هێنانەوە."، شایەدحاڵەی دیكە دەڵێن تەنها لە دوو رۆژی مانگی ئەیلول 20 كەس لە نزاركە مردوونە، بەڵام تا ئێستا گۆڕی هیچ كام لەو كۆمەڵكوژیانە نەدۆزراوەتەوە، تاكو لە رێی دۆزینەوەی روفاتەكانیانەوە پشت راست بكرێنەوە، سێ ئەگەر هەیە" یان روفاتیان تا ئێستا نەدۆزراونەتەوە، یان ئەمن لە جێگایەكی دیكە ناشتویانن، یان تەنها ئەشكەنجە دراون دواتر بردراون بۆ گۆڕە بە كۆمەڵەكان لەوێ كۆتایی بە ژیانیان لەگەڵ پیاوە گەنجەكانی دی هێنراوە.
بەڵام زیندانی قەڵای سەربازگەی ئاكرێ، بەڕێوە بەرایەتی ئەمنی شاری موسڵ سەرپەرشتی كردووە، ئەشكەنجەدان تیایدا وەك سەربازگەی قەلای نزاركە نەبووە كە ئەمنی پارێزگای دهۆك بەڕێوەی بردووە، پێی دەچێت ئەوەی گەیشتبێتە ئەو قەڵایە بەخت یاری بووبێت.

ئەو ئەنفالكراوەی بە بلۆك شەهید كرا

كەم لە ئەنفالكراوانی بادینان هەن كە دەم دەكاتەوە، چیرۆكی ئەو ئەنفالكراوە ناگێڕێتەوە لە سەربازگەی قەڵای نزاركە، بە بەرچاوی هەموو زیندانەكانەوە بە بلۆك شەهید كراوە.
ئەو كەسەش حەیدەر عەبدوڵا حەمە گەرماقی یە، یەكەم گیان بەختكردووی زیندانی سەربازگەی قەڵای نزاركەیە كە بە بلۆك درا لە سەری، گیانی بەختكرد.
ئەو پێشمەرگەی پارتی دیموكراتی كوردستان بووە لە گەڵ پێنج برای، خەڵكی گوندی گەرماقی دەقەری دۆسكییە، كوڕێكی لە تۆپباران لە ساڵی 1985 شەهید بووە، ئەو لە رێكەوتی 1988-8-25، لە یەكەم رۆژی ئەنفالی بادینان لە گوندی بیسكە ئەنفال كرا، پاش ئەوەی گوندەكەیان لە رۆژهەلاتی برجینی، كەوتە بەر كیمیاباران.
هەروەها فەریدا عەلی گوندی ئیسیان دەڵێت دوو برام بە ناوەكانی شەهید ئەرجان و شەهید فەرید لە قەڵای نزاركە و قەڵای ئاكرێ بە دارو و بلۆك كوژران.

نان و ئاو

لە زیندانی سەربازگەی قەڵای نزاركە خەڵكە برسی، نەخۆش، پێ پەتی

بوون، لەرێ خواردنیان بە گیراوەکان نەدەدا، هەرچەندە هەندێك دەگێڕنەوە کە سەموونی رەقیان بە شەق بەیان تێگرتووە. هەروەها رێگایان نەداوە خەڵکەکە بڕێی ئاوی حەوشەی سەربازگەکە بەکار بهێنن، ئاوی ناو تەنکی گەرم کە پیس بووە داویانە بەو خەڵکەکە.
بەشێك لە پیاوە پیرەکان ماوەیەك زیاتر لەم سەربازگەیە ماونەتەوە، دواتر ئەوانیش کەوتوونەتە شت کڕین لە حەرەسەکان، یاخود خەڵکی دهۆك خواردنیان لە نزیك تەلبەندەکە بۆ داناون، ئەوانیش چوونە هەڵیان گرتەتەوە.

پیاوەکان چارەنووسی نادیار

لە پرۆسەی ئەنفالی هەشتدا کۆی گشتی 2945 پیاو دەستگیر کراون یان خۆیان داوە بە دەستەوە، بە پیاوە پیرەکان و ئەوانەشی دواتر ئازاد کران، یان وەك ئەوانەی لە قەڵای ئاکرێ ئازاد کران.
پیاوە گەنجەکانیان کە جیا کردەوە، دوا جار بوو ئەوان بینران وەك گەنجەکانی تەبزاوە، لەماوەی کوردتدا لە چاو بزرکران، لە پارەو سەعات و تەزبەحەوە بە ئەوەی پێیان بووە لە لێیان سەنراوە، گەنجەکانی نزارکە جیاکرانەوە بە روتی تەنها بە دەرپێیەکی ژێرەوە بە ئۆتۆمبیلی تایبەتی بردران بۆ شوێنی نادیار ئیتر ببەای ببە نەبینرانەوە. شایەدحاڵێك دەگێڕێتەوە کە رۆژی دوای هێنانیان، پیاوەکان بە چاو و دەست بەستراوی لە پشتەوە، لە سەربازگەی قەڵای نزارکەوە بردراون بۆ جێگای تا ئێستا نەزانراو، کە منداڵی کەمتر لە 15 ساڵیشیان لە گەڵدا بووە. بەڵام پیاوە پیرەکان هەندێکیان 10 رۆژ بۆ 2 هەفتە لە نزارکە ماونەتەوە.

ناردن بۆ سەربازگەی سالمیە

سەربازگەی سەلامییە لە باشوری رۆژئاوای سەنتەری شاری موسڵ بە دوری 30 کیلۆمەتر، دەکەوێتە ناو سنووری ناحیەی نەمرودەوە، لە ژێر کارگێری شارۆچکەی نەمرودە، سەربازگەی سەلامییە دەورە درابوو بە سوپا، بە خۆشی پێشتر سەربازگەی سەربازی بووە.
ئەنفالکراوانی ژن و منداڵ و پیرەکان، پاش چەند ڕۆژێك لە مانەوەیان لە قەڵای نزارکە و بینینی ئەو رۆژە حەشرە، یەکەم گروپیان رەوانەی جێگایەك کرد، کە ژن و منداڵەکان زۆریان قەت بەو رێگایەیا نەرۆیشتبوون، دوای پێنج کاتژمێر دەگەنە جێگاکە، لە کاتی گواستنەوەی یەکێك لە کاروانەکان، بە دەم رۆیشتنەوە ژنێك منداڵی دەبێت ناوی دەنرێت هاوار.
زیندانییەکان بە پاسی داخراوی بچووك و هەندێك جاریش پاسی بچووك یان کەستەر و جاری واش بووە ئیڤای سەربازی ئاسایی بردراون، کە

چەکداری ئەمن و ئیستیخبارات لە پاش و پێشی کاروانەکەوە دەڕۆیشتن و بە وردی چاودێریان کردووە.
لە زیندانی سەربازگەی سالمییە بۆ یەکەم جار نانووسین و لێکۆڵینەوەی زیندانیان دەستی پێکردووە، لەم سەربازگە یەك نهۆمییە گەورەیە کە کرابووە دوو بەشەوە، زیندانییەکان لە ئۆتۆمۆبیلەکان دابەزێنران و تەسلیمی پۆلیس و جەیشی شەعبی کران، خرانە ناو هۆڵەکانەوە، ڕۆژانە تەنها سەمونی سەربازی و ئاوی گەرمی تانکییان پێ دراوە.
زیندانیان لەناو ئەو هۆڵە گەورە گەرمانە بێ بان و بن دەخەوتن، ئاودەستەکانی پیس و بۆگەن بووە، هەروەها زیندانییەکان لە ماوەی ئەو دوو بۆ سێ هەفتەییەی کە لەرێ بوونە، پەیوەندی لە نێوان قاوشەکاندا نەبووەو زیندانییەکان ئاگایان لە یەکتر نەبووە.
زیندانییەك دەڵێت دوو شەو لە نزارکە ماینەوە، دوواتر بردمانیان بۆ زیندانی سەربازگەی سەلامییە، کەستەر و گەڵابەو سەیارەکان پێشتریان هێنایەوە بۆ گواستنەوەمان، بە ڕوت و قوتی هیچمان پێ نەبوو، کردمانیانە ناو ئەو هۆڵە گەورانەوە بێ هەواو پانکە بەو گەرمایە، برسی و تێنی بووین، لە سەربازگەی سەلامیە مامەڵەیان خراپتر بوو لە سەربازگەی نزارکە.
پێنج سندی رزگاربووی ئەنفالی بادینانە دەگێڕێتەوە ڕۆژی پێنجەم کەکراینەوە بۆ بردن، نەچوینایەتە ناو ئەو ئۆتۆمۆبیلەی بۆ ئێمە راگیرابوون بە قامچی دەمانیان کردە ناویەوە، بردمانیان بۆ سەربازگەی سەلامییە، چەند کاتژمێر بەڕێوە بووین، مونشەئەکان لە ڕێگا هیچ ڕانەوەستان، لە سەرەتا لەو زیندانە برسی بووین، بارودۆخمان زۆر خراپ بوو، بەڵام لە کۆتایی حانوتیان دانا، ئەوجا شتمان کڕی باشتر بووین.
ئەنفالکراوێکی دیکە بە دادگای باڵای تاوانەکان قسە دەکات و دەڵێت دوای 8 ڕۆژ بردمانیان بۆ زیندانی سەربازگەی سەلامییە، ژمارەی هۆڵەکانی 12 هۆڵ بوو، ژیان لەو سەربازگەیە زۆر ناخۆش بوو، لە کۆتاییدا دوای دەرچوونی لێبوردنە گشتییەکە بە زۆر هەڵپەڕکێیان بە خەڵکەکە کرد بە دەهۆڵ و زوڕناوە لە خۆشی لێبوردن گشتی.
زیندانییەکی دیکە بە دادگای بالای تاوانەکانی عێراقی دەگێڕێتەوە کە پیاوەکانیان بۆ ماوەی 3 ڕۆژ بردەتە زیندانی سەربازگەی سەلامییە، دوایی لەوە بردویانیانە بە ئۆتۆمۆبیلی سەربازی داخراو براون بە دەست و چاو بەستراوەیی ئیتر نەبینراونەتەوە، ئەو دەڵێت خواردن خراپ بووە، خزمەتگوزاری تەندروستی نەبووە، سەربازگەکە و هۆڵەکان پیس بوونە، بۆیە منداڵ و پیر زۆر لەوێ مردوونە.

زیندانیانی کریستان و ئێزیدی

هەر لە سەربازگەی قەڵای نزارەکێ ئەنفالکراوانەوە، ئەنفالکراوە موسڵمانەکانیان لە ئەنفالکراوە کریستان و ئێزیدییەکان بە دیوارێکی دابڕکەر جیا کردەتەوە.
هەرچەندە بەشێك لە کریستانەکان لە فەوجە جاشەکەی ملکۆ بوون، بەڵام لێبوردنە گشتییەکە ئەوانی ناگرتەوە، چونکە لە ئاماری ساڵی 1977 ەوە کریستان و ئێزیدییەکان بە عەرەب درابوونە قەڵەم.
کریستان و ئێزیدییەکان بەشێکیان ئاوارەی تورکیا بوون و بە لێبوردنی گشتی گەڕانەوە، بەشێکیشیان دوای روخانی لادێکانیان چوونە شاخەکان، لە ناویشیاندا زۆرێك هەبوون پێشمەرگە بوون.
دوای لێبوردنە گشتییەکەی ژمارە 736 ی ڕێکەوتی 1988-9-6، ژمارەیەك پەنا بەری کریستان و ئێزیدی لە تورکیاوە گەڕانەوە بۆ خاڵی سنوری ئیبراهیم خەلیلا خۆیان رادەست کردەوە، هەر لەوێ ئەوانیان لە کوردە موسڵمانەکان جیا کردەوە، وەك ئەنفالکراوە گرتراوەکان نێردران بۆ زیندانی سەربازگەی قەڵای نزارکێ، بەلام کوردە وسڵمانەکانیان نارد بۆ ئۆردوگای زۆرە ملێی بەحرکە، لە سەربازگەی نزارکێ شەش هۆڵیان لە نهۆمی سەرەوە لە جێگای ژن و منداڵەکان پێشتر، کە ئەوکاتە بردرابوون بۆ سەربازگەی سەلامییە بۆیان جیا کردبوەوە.
ژن و منداڵ و پیرەکانیش پاش ئەوەی تاقە شەوێك لە دهۆك هێشتبوونیانەوە بە پاس ڕەوانەی ئۆردوگای بەحرکە و جەژنیکانیان کردوون. هەر وەها تەواوی پیاوانی گەنجی کریستان و ئێزیدیان بە ئۆتۆمبیلی داخراو وەك گەنجە کوردە موسڵمانەکان بۆ جێگایەکی نەزانراو ڕەوانە کردووە.
هێشتا بنەو بارگەیان تەواویان نەخستبوو لە ئۆردوگای زۆرە ملێی بەحرکەو جەژنیکان، لەو دەشت و دەرە لە ناو مارو دووپشك بوون، لە سەرەتای هەفتەی کۆتایی مانگی سێپتەمبەردا کریستان و ئێزیدییەکان لە لایەن ئیستخباراتی عێراقییەوە دەستگیر دەکرێن، لەوێ پێیانیان وتبوو دەتانبەین بۆ لای پیاوەکانتان.
دواتر لە بنکەی پۆلیس هەموو ناوەکانیان بەراورد دەکرێن، کریستان ئێزیدییەکان لە یەك جیا دەکەنەوە، وە ئێزیدییەکانیش ئەوانەی لە سەربازگەی قەڵای ئاکری و قەڵای نزارکێ بوونە، لە یەکتری جیا دەکرێنەوە، ئەوانەی لە زیندانی قەڵای ئاکرێ وە هێنرابوون دەستگیر ناکرێنەوە لە گەڵ چەند کریستانێك لە ئۆردوگاکە دەمێننەوە، تا نزیك ئەوکاتەی سەدام کوێت داگیر دەکات و قەدەغەی هات و چۆ هەڵدەگرتێت، ئیتر دەگەڕێنەوە بۆ ناوچەکان خۆیان. لەم پرۆسە زاڵمانەیە کۆی گشتی 152 هاووڵاتی ئاشورو کلدانی کریستان و 183

هاووڵاتی ئێزیدی ئەنفالکران .

گۆڕێکی بە کۆمەڵ

لە ساڵی 2018 لە ڕێورەسمی یادی 30 ساڵەی ئەنفالی بادیناندا 13 رووفات لە قەڵای نزارکێ بە خاکسپێردران، کە لە ساڵی 2007دا لە گۆرستانی شاخکێ لە گۆڕێکی بە کۆمەڵ دەرهێنرابوون، ئەو رووفاتانە تا ئێستا نەناسراونەتەوە، ئێستا شوێنی لە گۆڕنانیان وەکو گۆڕستانی ئەنفالکراوان دەناسرێت لە قەڵای نزارکێ، کەسوکاری قوربانیان داوا دەکەن پشکنینی DNA بۆ قوربانییان بکرێت، تا رووفاتەکان بناسرێنەوە، ئیتر تاکو ئێستا هیچ گۆڕێکی بە کۆمەڵی پیاوە گەنجەکانی ئەنفالکراوانی بادینان نەدۆزراونەتەوە.

ئۆردوگاکانی بەحرکەو جەژنیکان جەهەنەمێك بۆ ئەنفالکراوان

ئەنفالکراوانی بادینان لە هەموو لایەکەوە رێگاکەی روو لە بەحرکەو جەژنیکان بوو، لە زیندانی سەربازگەی سالمییەوەو لە زیندانی قەڵای ئاکرێوە، لە زیندانی قەلای سەربازی نزارکێوە، لە ئیبراهیم خەلیلەوە، لە سنووری ئێرانەوە، تەنانەت هەندێك لە ناحیەی بەکوڤای زاخۆوە، لەو ماڵەی هەڵاتووی ناوچەی ئەنفالکراوی بادینانی تێدا گیراوەو بە دوایدا زیندانی کراون، پاش ماوەیەك ئەشکەنجەدان بە لێبوردنی گشتی ئازادکراون و رەوانەی ئۆردوگای زۆرە ملێی بەحرکە کراون.
ئەم ئۆردوگایانە توند ئابلووقە درابوون، بواری هات و چۆ زۆر کەم بوو، هیچ خزمەتگوزارییەکیان بۆ دابین نەکرابوو، لەناو خۆڵ و تۆزو مارو دووپشك لە ژێر خێمە، بێ نەخۆشخانە و قوتابخانە و ئاو و کارەبا لە سەرەتا، لەسەر هاوکاری و میهرەبانی خەڵکە میهرەبانەکەی هەولێر دەژیان. ئەنفالی هەشت تا راپەڕین بەردەوام بووە، مردن لە بەحرکەو جەژنیکان بێسنوور بووە وەك درێژەی ئەنفالکردن، تەنانەت هەندێك باس لە مردنی حەوت سەت منداڵ دەکەن، کە لەو دوو ئۆردوگایە مرد بێتن.

سەرچاوەکان:

1- گەلها نزارکێ خالد ئەحمەد بادی کوردستان – دهۆك بەرگی دووەم 2024 چاپخانەها پارێزگوها دهۆکێ
2- ئەنفالا بادینان قوناغا هەشتێ ودوماهێک قوناغا قرکرنێ(خاتمە الانفال)/ نایف رەشو
3- جینۆساید لە عێراقدا ..پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد – هیومان

ڕایتس وۆچ/ میدڵ ئیست وۆچ چاپی سێیەم 2013 چاپخانەی کەمال – وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە محەمەد حەمە ساڵەح تۆفیق
4- سی دی دۆسیەی ئامادەکراوی ئەنفال لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە.
5- محکمة الانفال اعداد ریکار مزوری بمساعدة محامی ایاد کاکەیی
https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/250820239 -6
7- https://www.facebook.com/watch/?v=948272956677311